

Πρὸς τὸν μὴτα ἀπὸ θεοῦ ἔσται ἡ
ἀρετὴ ὁ δὲ ἄξ. μοι ἔσται
N. S. Μανερής

ΣΤΑ

ΛΟΓΟΣ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ
ΥΠΟ

τοῦ Ἱεροκλήρου
ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΟΥ
Ἀρχιμανδρίτου.

Τῆς κ'. Μαρτίου 1866 Κυριακῆ τῶν
Βαίων εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Δήμου Μεσο-
λογγιέων τελεσθὲν ἐν τῷ κήπῳ τῶν
Ἡρώων μνημόσυνον τῶν ὑπὲρ
πίστεως καὶ πατριδος πεσόν-
των Ἑλλήνων καὶ φιλελ-
λήνων κατὰ τὰς τρεῖς
παλιρρακίας καὶ τὴν
ἀξιμνημόνευτον
ἔξοδον Μεσο-
σολογγίου.

IBANNHΣ Κ. ΒΗΧΑΣ
ΕΦΟΡ. ΤΥΠΟΓΡΑΦΗΣ

ΕΝ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΩ.
Τύποις
ΑΡΤΕΜΗ ΓΟΥΡΓΟΥΡΙΝΗ.
1866.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

ΑΝΝΗΣ Ν. ΒΡΥΞΕΛ
ΕΠΟΡ. ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝ ΜΕ
ΤΟΝ
ΑΝΝΗΣ Ν. ΒΡΥΞΕΛ

ΛΟΓΟΣ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ

ΥΠΟ

τοῦ Ἱεροκλήρουκος

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΟΥ

Ἀρχιμανδρίτου.

Τῆς κ'. Μαρτίου 1866 Κυριακῆ τῶν
Βαίων εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Δήμου Μεσο-
λογγιέων τελεσθέν ἐν τῷ κήπῳ τῶν
Ἡρώων μνημόσυνον τῶν ὑπὲρ
πίστεως καὶ πατρίδος πεσόν-
των Ἑλλήλων καὶ φιλελ-
λῆνων κατὰ τὰς τρεῖς
πολιορκίας καὶ τὴν
ἀξιωματικῶς ἀξιωματικῶς
ἐξόδον Μεσο-
σολογγίου.

ΕΝ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΩ.

1866.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

ΤΩ

ΕΚ ΜΕΓΑΛΟΥ ΣΗΛΑΙΟΥ

ΦΙΛΟΜΟΥΣΩ ΚΑΙ ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΩ

ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΩ ΚΥΡΙΩ ΚΥΡΙΩ

ΙΩΝΑ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΩ

ΤΩ ΦΙΛΟΞΟΡΓΩ ΚΑΤΑ ΠΝΕΥΜΑ

ΠΑΤΡΙ ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕΤΗ ΑΥΤΟΥ

ΤΟΔΕ ΕΥΓΝΩΜΟΝΩΣ.

ΑΝΑΤΙΘΗΣΙ.

Πρὸς

τὸν πανοσιολογιώτατον ἅγιον Ἀρχι-
μανδρίτην Κύριον Χριστοφόρον Σταμα-
τιάδην Ἱεροκήρυκα τοῦ Νομοῦ Ἀκαρ-
νανίας καὶ Αἰτωλίας.

Τὴν προσεχῆ 20 ὑπερμεσοῦντος μηνὸς τελεσθή-
σεται τὸ ἐπέτειον μνημόσυνον ἐν τῷ κήπῳ τῶν Ἡ-
ρώων ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῶν κατὰ τὰς διαφόρους
πολιορκίας, καὶ κατὰ τὴν νύκτα τῆς ἐξόδου πεσόν-
των Ἑλλήνων καὶ φιλελλήνων.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ τὴν ἱστορίαν διερχόμενος, πολλὰς
μὲν ἀπαντᾷ πολιορκίας, πολλὰς ἀντιστάσεις ὀλίγων
κατὰ πολλῶν, ἀλλ' οὐδαμοῦ εὕρισκει τὰς αὐτὰς πε-
ριστάσεις, τὴν αὐτὴν τῶν μαχομένων ἀνισότητα, τ'
αὐτὰ ἀποτελέσματα, ἅπερ ἐπηκολούθησαν τὰς τοῦ
Μεσολογγίου πολιορκίας, καὶ ἰδίως τὴν τηλέκροτον
ἐξοδον, ἥτις ἠλέκτρισε τὰς καρδίας ἐκατέρων τῶν
ἡμισφαιρίων, δίκαιον εἶναι ὥστε τὸ μνημόσυνον τοῦ-
το νὰ τελεῖται μεθ' ὅσης οἶόν τε ἀξιοπρεπείας καὶ
ἐπισημότητος, ἐφ' ᾧ παρακαλῶ ὑμᾶς, ἵνα εὐαρεστη-
θῆτε καὶ ἐκφωνήσητε κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἀνά-
λογον πρὸς τοὺς ἄθλους τῶν Ἡρώων τούτων λόγον.

Καὶ γινώσκω μὲν τὴν προερχομένην δυσχέριαν,
ἕνεκα ἐλλείψεως τοῦ ὕλικου καιροῦ, ἀλλ' ἔχων ὑπ'
ὄψιν τὴν περὶ τοὺς λόγους εὐχέριαν ὑμῶν, οὐδό-

λως διστάζω, ὅτι, τοῦ χρόνου ἀνεπαρκοῦς ὄντος, θέλετε ἀποδεχθῆ εὐμενῶς τὴν αἰτησίμ μου ταύτην καὶ καταθέσητε τὸν φόρον τοῦ εὐγενοῦς θαυμασμοῦ, ὃν ὀφείλομεν εἰς τοὺς πεσόντας ὑπὲρ τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ, ἐπιχέοντες ἄνηθ τινὰ τῆς εὐγλωττίας Σας εἰς τὸ πολυάνδριον αὐτῶν μνημεῖον.

Μεσολόγγιον τὴν 17 Μαρτίου 1866.

Ὁ Δημαρχῶν

(Τ. Σ.)

Σ. Μαχαλιώτης.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΔΟΞΟΥ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ

ΥΠΟ

ΤΟΥ ΙΕΡΟΚΗΡΥΚΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΣΤΑΜΑΤΙΑΙΟΥ

Ἀρχιμανδρίτου

Τῆ κ'. Μαρτίου 1866 Κυριακῇ τῶν Βαίων
Εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Δήμου Μεσολογγιέων τελεσθέν
ἐν τῷ κήπῳ τῶν Ἡρώων μνημόσυν τῶν ὑπὲρ
πίστεως καὶ πατρίδος πεσόντων Ἑλλήνων
καὶ φιλελλήνων κατὰ τὰς τρεῖς πολιορ-
κίας καὶ κατὰ τὴν ἀξιομνημόνευτον
ἑξοδόν.

« Τὰ ὅσα τὰ ξηρὰ ἀκούσατε λόγον
» Κυρίου. Τάδε λέγει Κύριος τοῖς
» ὀστέοις τούτοις. Ἴδου ἐγὼ φέρω εἰς
» ὑμᾶς πνεῦμα ζωῆς, καὶ ἀνάξω ἐφ'
» ὑμᾶς σάρκα, καὶ ἐκτενώ ἐφ' ὑμᾶς
» καὶ ζήσεσθε καὶ γνώσεσθε, ὅτι ἐγὼ
» εἰμι Κύριος. »

(Ἰεζεκιήλ κεφ. ΛΖ'. 5.)

Μετὰ τὴν ἐν τοῖς Ἱεροῖς ναοῖς τελεσθεῖσαν θείαν
καὶ πάνσεπτον μυσταγωγίαν, συνήλθομεν, ὡς Σεβαστῆ
ὀμήγουρις, καὶ ἐν τῷ κήπῳ τῶν Ἡρώων, ἔνθα κείν-
ται τὰ ὅσα τῶν προμάχων καὶ ἀθλητῶν τῆς ἐλευ-
θερίας ἡμῶν, ὅπως κατὰ μίμησιν τῶν ἀρχαίων Χρι-

στιανῶν, οἵτινες προσήρχοντο εἰς τοὺς τάφους τῶν μαρτύρων, τελέσωμεν ἱερὸν μνημόσυνον, καὶ πάντες ὁμοθυμαδὸν προσφέρωμεν εὐχὰς καὶ δεήσεις πρὸς τὸν ζῶης καὶ θανάτου τὸ κράτος ἔχοντα Κύριον, ὑπὲρ τῆς μακαρίας αὐτῶν μνήμης.

Ἄλλὰ τί βλέπω ἐν τῇ νεκροσίμῳ ταύτῃ τελετῇ, καθ' ἣν τὰ ὄσια καὶ ἱερὰ ἐπιτελοῦμεν ὑπὲρ τῆς αἰωνίας μνήμης τῶν ἐνταῦθα κειμένων; βλέπω πάντας ὑμᾶς σκυθρωπούς καὶ θυσιζόμενους ἐντὸς ἀχανοῦς καὶ κυματιζόμενου πελάγους οἰκτρῶν ἰδεῶν καὶ λυπηρῶν ἀναμνήσεων· βλέπω ἅπασαν τὴν πόλιν μετὰ στεφάνων ἐξελθοῦσαν καὶ σωρούς χωμάτων καὶ λίθους τινὰς στεφανόουσαν, ἴσταται δ' αὕτη ἐδῶ, θρηνεῖ, πενθεῖ, καὶ οὐδύρεται. Ἴδου τὰ περίξ ἡμῶν φαλακρὰ ὄρη σκυθρωπότερα καὶ μελανώτερα τοῦ συνήθους ἡμῖν φαίνονται· ἡ θάλασσα δ' αὕτη νηγεμεῖ, ἀκυματεῖ, θρηνεῖ τρόπον τινὰ τὴν ἀπώλειαν τινῶν αὐτῆς τέκνων· ἰδοὺ ἡ ἀτμοσφαῖρα βεβαρυμένη τρόπον τινὰ, ἔνεκα λυπηρῶν ἀναμνήσεων, πέμπει τὰ τέκνα αὐτῆς, τὰ πτηνὰ, ἵνα διὰ τῶν λιγυρῶν αὐτῶν φθόγκων συμπενήθῃσιν καὶ συνθρηγήσιν μεθ' ἡμῶν.

Διὰ τί ἄρα γε τοσοῦτον καὶ τηλικοῦτον πένθος; διότι ἐξ ἀπάσης σχεδὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως ἐκ τῆς πόλεως Μεσολογγίου ἀνηρπάγησαν προῶρως πολῖται ἀγαθοὶ, ἥρωες καὶ φιλοπάτριδες· πενθοῦσι σήμερον καὶ μελανυμονοῦσιν ἄνδρες καὶ γυναῖκες, διότι ἀπώλεσαν πατέρας, μητέρας, ἀδελφούς, ἀδελφάς, ἐκγόνους καὶ τέκνα· τὰ ὄρη φαίνονται συνω-

φρουωμένα, διότι ἔχασαν τοὺς ἀρχαίους αὐτῶν οἰκῆ-
 τορας καὶ συντρόφους· ἡ θάλασσα πενθεῖ σήμερον,
 διότι ἐστερήθη ἐκείνων, οἵτινες ἐρωταγῶγον αὐτὴν
 ἐν καιρῷ νυκτός, καὶ θωπεύοντες ἐπληττον τὴν ῥά-
 χην αὐτῆς μὲ τὰς κώπας αὐτῶν· ὁ δὲ τόπος εἰς τὸν
 ὁποῖον ἰστάμεθα εἶναι ἐζυμωμένος μὲ αἶμα Ἑλλή-
 νων καὶ φιλελλήνων, φίλων, συγγενῶν, πατέρων,
 μητέρων, καὶ παιδῶν, μὲ αἶμα ἀθλητῶν καὶ ἐλευθε-
 ρωτῶν· τὰ δὲ πατούμενα ὑπ' ἡμῶν χόρτα τρέφονται
 μὲ τὸ αἶμα αὐτῶν, καὶ ἀνχρύνονται κατ' αὐτὴν τὴν ἐ-
 ποχὴν, ἵνα δι' αὐτῶν πλέξωμεν εὐόσμους στεφάνους
 καὶ κοσμήσωμεν τὰ γυμνά κρέατος καὶ ξηρὰ ὄστᾶ
 τῶν ἐνταῦθα ἠρωϊκῶς ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος
 πεσόντων. (Ὁ δὲ γηραιὸς οὗτος ἀγωνιστὴς Φοῖνιξ *
 καὶ τοι φέρων εἰς τὸ σῶμα αὐτοῦ τοσαύτας πλη-
 γὰς, αὐξάνει καὶ ἀναθάλλει, ἵνα μαρτυρῇ τὰς πρά-
 ξεις καὶ ἀνδραγαθίας αὐτῶν). Αἱ δὲ ἐπάλλξεις ἐκεῖναι,
 καὶ τὰ γηραιὰ ἐκεῖνα τηλεβόλα θρηνοῦσι καὶ πεν-
 θοῦσι σήμερον τὴν στέρησιν τῶν χειρῶν ἐκείνων, αἵ-
 τινες ἔδοσαν εἰς αὐτὰς ὑπαρξιν, αἵτινες ἔτρεφον αὐ-
 τὰ ἐμβάλλουσαι εἰς τὰ ἡχηρὰ καὶ τρομακτικὰ αὐτῶν
 στόμακα ἀφρονον καὶ ἔχθροφθόρον τροφήν. Οἱ δὲ
 σώροι τῶν χωμάτων τούτων, τὸ ἐπωνόμιον Ἡρώα,
 δεικνύουσι καὶ ἐξηγοῦσιν εἰς ἡμᾶς τὸν βίον τῶν ὑπ'
 αὐτὰ κρυπτομένων, ὧν τὰ κατορθώματα μόνη ἡ ὄψις
 δύναται ν' ἀφηγηθῇ καὶ περιγράψῃ. Ἐγὼ δὲ ὁ ἐλά-

Σημ. (Ὁ Φοῖνιξ οὗτος μεταφυτεύθη ἐκ τοῦ κέντρου τῆς πό-
 λεως ἐν τῷ κήπῳ τῶν φερωνύμων Ἰπρώων, φέρεται δὲ ἱκανὰ ξό-
 σματα καὶ ὁπᾶς οὐκ ὀλίγας ἐξ ἐλληνικῶν σφαιρῶν.)

χιστος φρουρὸς τῶν ἐπάλλεων τῆς νέας Ἱερουσαλήμ, ὁ ἰσχνόφωνος καὶ βραδύγλωσσος, ὁ ὑπὸ τῆς πόλεως πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ταχθεὶς, ἵνα ἑαρινοῖς ἀνθεσι τὴν ὑπέρτιμον κορυφὴν τῶν ἐνταῦθα κειμένων κατασταίψω, ἄπτομαι ἄκροισ μόνον δακτύλοις τῆς ἀφηγήσεως τῶν ἠρωϊκῶς κατορθωμάτων τῶν κατὰ τὰς τρεῖς πολιορκίας τοῦ ἐνδόξου Μεσολογγίου, καὶ τὴν περιφανῆ αὐτοῦ ἔξοδον πεσόντων Ἑλλήνων, καὶ φιλελλήνων, πρὸς οὓς ἡ πόλις αὕτη εὐγνωμονοῦσα ἐπιτελεῖ σήμερον μεθ' ὅσης οἶόν τε ἀξιοπρεπείας καὶ ἐπισημότητος ἱερὸν μνημόσυνον ὑπὲρ αἰωνίας μνήμης καὶ ἀναπαύσεως αὐτῶν.

Ἡ πολυπαθὴς μὲν ἀλλὰ περικλεῆς Ἑλλάς, ὀρφανὴ καὶ ἐγκαταλελειμμένη, καὶ ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας τυραννουμένη εἶχε φθάσει εἰς ἀπόγνωσιν καὶ ἀπελπισίαν, διὸ καὶ ἔκραξεν ὡς ἄλλη Σιών « Ἐγκατέλιπέ με Κύριος, καὶ Κύριος ἐπελάθετό μου » (1)! Ἄλλ' ἡ νέα αὕτη Σιών, δὲν ἐγκατελείφθη, καὶ τοι ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον διατελοῦσα ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ἀσεβείας καὶ ἀνομίας. Ὁ τὰ πάντα ἐν σπιθαμῇ χειρὸς διακρατῶν, καὶ χρόνους καὶ καιροὺς τὴν ἐξουσίαν ἔχων ἀνέβαλεν ἐν καιρῷ δεκτῶ τὴν σωτηρίαν τοῦ περιουσίου αὐτοῦ λαοῦ. « Καιρῷ δεκτῶ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι. » Ὅτε δ' ἔφθασε τὸ ἔαρ τοῦ 1821 ἔτους, ἔαρ προωρισμένον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ν' ἀνακάμψῃ μετὰ τὸν σκῆθρον

---

(1) Ἦσ. μθ'. 14.

πότατον τῆς μακραίωνος δουλείας χειμῶν, ἔαρ καθ' ὃ ἐμελλε ὁ βαρὺς καὶ δυσβάστακτος τῆς τυραννίας ζυγὸς νὰ διαρρήχθῃ καὶ ἀποτιναχθῇ ἐκ τῆς πολυπλοθοῦς μὲν, ἀλλὰ περικλεοῦς πατρίδος ἡμῶν « Διαρ- » ρήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν, καὶ ἀπορρίψωμεν » ἀφ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν (2). » « Ὅτε ἀνέτειλεν ἡ φαεινὴ καὶ χρυσολαμπῆς ἡμέρα ἡ 25 Μαρτίου, ἡμέρα, ἣν αὐτὸς ὁ Κύριος προώρισε πρὸς χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν ἡμῶν « αὕτη ἡ ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ » Κύριος ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ » καὶ ἡ σάλπιγξ τοῦ Ἄρεως ἤχησε πανταχοῦ, ἤρξαντο αἱ πεζομαχίαι ἐν Μονεμβασίᾳ, ἐν Τριπόλει, ἐν Κορινθιακῷ Ἴσθμῷ, Ἀκράτα, Βοστίτζη, Πάτρας, Καλαβρυτοῖς, Μεγάλῳ Σπύλαιῳ, Βραχώριῳ, Αἰτωλικῷ, κλεινῷ Μεσολογγίῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Ναυμαχίαι δὲ ἐν Μιτυλήνῃ, Μεθώνῃ, Τενέδῳ, Λήμνῳ, καὶ ἐν Ναυαρίνῳ. Ἴδου νέα τρόπαια, νέα ἡρωϊκὰ πρᾶξεις, νέα ἀθανασίαι. — Τούτων δὲ πασῶν τῶν μαχῶν καὶ μυρίων ἄλλων ἀποτελεσματικώτεροι ὑπῆρξαν ἡ ἐν Ναυαρίνῳ καὶ αἱ τρεῖς τοῦ Μεσολογγίου πολιορκίαι, ἃς κατὰ σειρὰν ἐν συνόψει διεξέλθωμεν, ἵνα μάθωμεν ὁποίων ἀνδρῶν ἐστερήθημεν, ὁποίους ἥρωας πενθοῦμεν σήμερον.

Ὁ τρομερὸς Ὁμέρπασας Βριώνης ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Κιουταγῆ τῆς Ἄρτης μετ' ἀπέιρου καὶ ἀναριθμήτου στρατοῦ ἐκπορθήσας τὸ Βραχώριον ἔστη πρὸ τῶν προμάχων τοῦ Μεσολογγίου τῇ 26 Ὀκτωβρίου 1822. Οἱ δὲ κάτοικοι ἔντρομοι καὶ περίφοβοι γενό-

---

(2) Δαυὶδ ψαλμ. β. 3.

μενοι ἕνεκα τῆς αἰφνηδίου πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν
συρροῆς ἐχθρικοῦ στρατοῦ, καύσαντες τὰς ἀγροτι-
κὰς αὐτῶν οἰκίας, καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῶν χώραν δεν-
δροκοπήσαντες κατέφυγον ἅπαντες εἰς τὸ κοινὸν
ἐρμητήριον, τὸ Μεσολόγγιον, ὅπου ἄνδρες, γυναῖκες
καὶ τέκνα νυχθημερὸν εἰργάζοντο πρὸς ὀχύρωσιν
αὐτοῦ, κατασκευάζοντες χαρακώματα, τείχη καὶ ἐ-
πάλξεις. Πλὴν, ἕνεκα τῆς πολλῆς συγκεντρώσεως
τῶν ἀνθρώπων (ὕπερ τὰς 5 1|2 χιλιάδας), καὶ ἕνεκα
τοῦ φόβου τῆς ἐλλείψεως τῶν τροφῶν ἔδοξε τοῖς
ἥρωσι ἐκείνοις ν' ἀποχωρισθῶσιν, καὶ ἴσως διὰ παν-
τὸς, τῶν προσφιλεστάτων αὐτοῖς τέκνων καὶ γυναι-
κῶν, ὅθεν ἀπέπεμψαν ταύτας εἰς τὴν Πελοπόννησον
καὶ Ἐπτάνησον ὡ ποῖαι οἰμῶγαί, ποῖοι θρῆνοι καὶ
στεναγμοὶ δὲν ἐγένοντο τότε! ὡ ποῖα καρδιοστά-
λακτα δάκρυα δὲν ἔρρακνον τὰς παρεῖς τῶν ἀποχω-
ριζομένων! Μετὰ δὲ τὴν τοιαύτην πικρὰν καὶ θρη-
νώδη ἀπομάκρυνσιν γερόντων, γυναικῶν, καὶ παιδῶν
ἔμειναν μόνον ἐν Μεσολογγίῳ περὶ τοὺς 360, ὅπως
ἀποθάνωσιν, ἔχοντες τροφὰς μόνον ἑνὸς μηνός, πο-
λιορκούμενοι τότε διὰ ξηρᾶς μὲν ὑπὸ 44 χιλ. ἐχθρῶν
τῶν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Ὁμέρπασα Βριώνη· διὰ
θιχλάσσης δὲ ὑπὸ τοῦ Ἰσοῦρ Πασσᾶ. Πλὴν μετὰ τὴν
διὰ θιχλάσσης διαλυθεῖσαν πολιορκίαν ναυμαχίας γε-
νομένης, ἤλθε πρὸς αὐτοὺς βοήθειαι ἐκ Πελοποννήσου
περὶ τοὺς 700 ἄνδρας καὶ πολεμεφόδια· ἐξήρχοντο
δὲ τότε καθ' ἑκάστην καὶ προσέβαλλον τοὺς ἐχθροὺς
θύοντες καὶ ἀπολλύοντες ἐχδικούμενοι οὕτως τὸ ἀ-
θῶον χυθὲν αἷμα.)— Προσβληθέντες δὲ ὑπὸ τῶν ἐ-
χθρῶν πανστρατιᾷ δολίως καὶ ἐν καιρῷ νυκτός, καὶ

προσευχῆς, κατὰ τὴν χαρμόσυνον ἑορτὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, ἀπέκρουσαν τούτους, διεσκόρπισαν καὶ κατετρόπωσαν αὐτούς, ὡς οἱ λέοντες διασκορπίζουσι καὶ κατατρομάζουσι τοὺς κνηγοὺς καὶ πολιορκητὰς αὐτῶν Ἰνδοὺς· ἐτρόμαξαν δὲ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οἱ ἐχθροὶ ἐν τοῖς αὐτῶν ὀχυρώμασι ὠνειρεύοντο ἐροτολοιγὰ Ἑλληνικὰ ὄπλα, ὡς ὀλαγοὺς ἔντρομος ἐντὸς τῆς φωλεᾶς αὐτοῦ ἀπὸ πᾶσαν τῆς αὐρᾶς πνοῆν, ἀπὸ πάντα ῥοῖζον τῶν φύλλων τῶν δένδρων, ἔτοιμος εἰς φυγὴν ἅμα τῇ ἐμφανίσει τοῦ κνηγοῦ· οὕτω καὶ οἱ πολέμιοι μόνῳ τῷ δούπῳ καὶ φλοίσβῳ τῆς θαλάσσης διεσπάρησαν κακὴν κακῶς, ὡς λαγοὶ, καὶ σκεφθέντες ἐπέστρεψαν εἰς Ἄρταν καὶ Πρέβεζαν, ἐγκαταλείψαντες ὑπὲρ τὰς 15 χιλ. νεκρῶν πρὸ τῶν πυλῶν τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Μεσολογγίου τούτου· καὶ ἐδῶ ἀδελφοί μου, ἐπληρώθη τὸ τοῦ Δαυὶδ « ἐν » τῷ ἀποστραφῆναι τὸν ἐχθρόν μου εἰς τὰ ὀπίσω ἀ- » σθενήσουσι καὶ ἀπολοῦνται ἀπὸ προσώπου σου. »

Αὕτη δ' ἡ νίκη, ἡ καρτερία καὶ γενναιότης τῶν Ἑλλήνων ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἡμιελευθερίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἴδου ἡ Εὐρώπη θαυμάζουσα τὴν ἡρωϊκὴν ταύτην νίκην μένει ἔκθαμβος, συσκεπτομένη περὶ τοῦ πρακτέου. Ἴδου φιλέλληνες θιασῶται τῆς ἐλευθερίας, θαυμασταὶ τῶν κατορθωμάτων, ἐγκαταλείπουσιν ἡσυχίαν, ἀνάπαυσιν, πλοῦτη, δόξας, τιμὰς, γυναῖκας, τέκνα καὶ ἔρχονται εἰς Ἑλλάδα, ὅπως ἀποθάνωσιν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς, ὅπως δοξασθῶσι, καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν χρυσοῖς γράμμασι γραφῶσιν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ, ὅπερ καὶ ἐγένετο.

Ὁ φρικτὸς Ὁμέρπασσας Βριώνης, μετὰ τοῦ Μουσάμπει ἐνωθεὶς, ζητεῖ μετὰ χιλιάδων πολλῶν ἐκδικησιν, ζητεῖ νὰ καταστρέψῃ τὴν φωλεὰν τῶν ὑπερφάνων ἐν Μεσολογγίῳ λεόντων, ἀλλὰ πρὶν φθάσῃ, ἔλαβε τὰ ἐπίχειρα τῆς κακίας αὐτοῦ παρὰ τῷ Αἰτωλικῷ, καὶ λαθῶν δευτέραν πείραν τοῦ Ἑλληνικοῦ πυρὸς καὶ ξίφους ἐπικνέκαμψε κητησχυμένος καὶ ἔντρομος τῇ 5 Ὀκτωβρίου 1823.

Ὁ δὲ σκαιὸς ἐκεῖνος Σουλτάνος πληγωθεὶς καιρίως τῇ ἀνδρίᾳ καὶ γενναιοψυχίᾳ τῶν ἐνταῦθα κειμένων Ἡρώων, ἠγέρθη κοιμώμενος, τίθησι τὴν τίσραν, καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν τῶν ἡμετέρων προγόνων στέμμα, τὸ ὁποῖον εἶδε τετραυπημένον ἐκ βολῆς Ἑλληνικοῦ ἀρχαικοῦ ὄπλου, καὶ τὸ ὁποῖον ἀπὸ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ σειόμενον νὰ πέσῃ ἠσθάνθη, τὴν δὲ κεφαλὴν αὐτοῦ καταληφθεῖσαν ὑπὸ σκοτοδιναίσεως καὶ τρέμων ὑπὸ τῆς λύσσης καὶ μανίας αὐτοῦ συγκεντρώνει πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις, ἐπικουρίαν ἐξ Αἰγύπτου λαμβάνει, καὶ ἐπιστολὴν πέμπει πρὸς τὸν Κιουταγῆ λίαν λυπηρὰν, πολὺ πικρὰν, ἔχουσαν οὕτω

» πέμπω σοι σήμερον στρατὸν, ὅσον μοι ἐζήτησας,
» διατάττω δὲ σὲ ἐπὶ κεφαλικῇ ποινῇ νὰ ἐκπορθή-
» σης τὸ αἰσχρὸν μοι ἐκεῖνο Μεσολόγγιον, νὰ ἔξαι-
» λείψῃς αὐτὸ τῆς γεωγραφικῆς του θέσεως, νὰ τὸ
» ἀποτεφρώσῃς, καὶ τὸ ρίψῃς εἰς τὸ πέλαγος· τοὺς
» δὲ κατοίκους αὐτοῦ ἅπαντας, ἀφοῦ δέσεις μὲ τὰς
» ἀλύσεις, τὰς ὁποίας σοὶ ἔξαποστέλλω, ἀφοῦ ἀνει-
» λεῶς βασανίσῃς νὰ τοὺς φέρῃς καθημαγμένους
» ἐνώπιον τοῦ τρέμοντος ἐξ αὐτῶν θρόνου μου. »

Ἰδοὺ ὁ Κιουταγῆς μετὰ στρατοῦ ὑπὲρ τὰς 20 χιλ.
ὑπερηφάνως καὶ ἀγερῶχος διερχόμενος τὸν Ἀχε-
λῶον ἀπειλεῖ αὐτὸν ὡς ἐξῆς « ποταμὲ αὐθάδης καὶ
» τολμηρὲ Ἀχελῶε, πρόσεξε μή μοι ἀντιτάξης ἐμ-
» πόδια, τὰ ὁποῖα ἐνέβαλες εἰς τὸν Ὁμέρπασσα
» Βριώνην, διότι σ' ἀπογεφυρόνω, σοὶ ἀλλάσω τὴν
» πορείαν, σὲ καθιστῶ γῆν. » Οὕτως ἔχων καὶ
τοιούτος ὢν ἔστη ἐστρατοπεδευμένος πρὸ τοῦ κλει-
νοῦ τούτου ἐρείσματος τῇ 15 Ἀπριλίου 1825. Καὶ
ἤδη ἀδελφοί μου, ἀρχόμεθα τῆς ἀφηγήσεως τῆς Β'.
πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου.

Οἱ δ' ὄντως ὑπερήφανοι ἐντὸς αὐτοῦ ἥρωες καὶ
φιλοπάτριδες, ὡς λέοντες ἤρχισαν νὰ ἐπιδιορθιώνω-
σι τὴν φωλεὰν αὐτῶν καὶ μετὰ πάσης δυνάμεως νὰ
ἐξοπλίζωνται. Ἐκάθηντο δὲ ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων ἀνα-
μένοντες γηθοσύνης τοὺς πολεμίους, ἄδοντες ὡς
ἐξῆς « τὸ ν' ἀποθάνη τις εἶναι κοινὸν τοῖς πᾶσι,
» ν' ἀποθάνη ὅμως καλῶς καὶ ἐνδόξως εἶναι τῶν
» ἀρίστων ἀνδρῶν, εἶναι τῶν ἡρώων, νὰ ἐγκαταλείψῃ
» δὲ τὴν πατρίδα αὐτοῦ καὶ νὰ περιπλανᾶται εἰς
» ξένην γῆν, ὡς ἄπατρις, εἶναι αἰσχρὸν, εἶναι λυ-
» λυπηρὸν, εἶναι θάνατος· νὰ μένη ὅμως πεσὼν
» ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἐνθα ἐτάχθη, εἶναι δόξα, εἶναι
» μνήμη αἰώνιος, εἶναι ἀθανασία. » Τοιαῦτα λέγον-
τες καὶ ἐκδρομὰς καθ' ἑκάστην ποιοῦντες θύοντες
καὶ ἀπολλύοντες τὸν ἐχθρὸν, ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ
ζητῆ συμφωνίαν. Οὗτοι δ' ἀπήντησαν αὐτῷ « συμ-
» φωνία μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων δὲν εἶναι
» ἄλλη παρὰ τὰ ὄπλα. » Ὁ δὲ Κιουταγῆς, θυ-

μωθεις τότε, ζητει ἀπειλητικῶς τὴν παράτασιν τῶν ὀπλων· οὔτοι δὲ πάλιν αὐτῷ ἀπεκρίαντο « αὐτὸς » μολῶν λάβε ». (1)

Ὁ φιλοκίνδυνος οὗτος Κιουταχῆς κατεχόμενος τότε ὑπὸ μεγίστης ἀγανακτήσεως διαττάττει γενικὴν κατὰ τοῦ φρουρίου προσβολὴν, καὶ ὑπόσχεται τιμὰς καὶ δῶρα πρὸς τοὺς ὅσοι τὸ τεῖχος ἤθελον ἀναβῆ· πλὴν ἀποκρούεται ὑπὸ τῶν ἡρώων, ἠττάται καὶ τρέπεται εἰς φυγὴν καὶ τρέμει ἰστάμενος ἔνθεν ὠρμήθη. Ἴδου νίκη, ἰδου δόξα, ἰδου ἀθνασία. Ὁ δὲ διὰ θαλάσσης ἀποκλεισμός λύεται, τροφαὶ καὶ πολεμειφόδια εἰσέρχονται, νέα μάχαι, νέοι ἀγῶνες, νέα ἀνδραγαθήματα ἄρχονται, νέοι τάφροι ἀνοίγονται, τρίτον σύνθημα, τρίτος ἦχος σάλπιγγος τοῦ ἄρεως ἀκούεται περὶ τὸ ἔρεισμα τοῦτο, τρίτη γενικὴ ἐχθρικὴ προσβολὴ κατὰ κράτος γίνεται, καὶ ἀπὸ τὴν ἐκπυρσοκρότησιν τῶν ὀπλων καὶ τηλεβόλων ἢ ἀτμοσφαῖρα σκοτεινὴ γενομένη φωτίζεται καὶ λάμπει ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν. Οἱ δ' ἐνταῦθα κείμενοι ἥρωες καὶ πολλοὶ τῶν ἐπιζόντων ψάλλοντες τὸ « γνῶτε ἔθνη » καὶ ἠττάσθε ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός » ἔχαιρον μαχόμενοι ὑπὸ σκιᾶν, μαχόμενοι ἐν νυκτὶ ὡς οἱ λύκοι χαίρουσιν ἐν καιρῷ σκοτεινῆς καὶ θυελώδους νυκτὸς, ἀναζητοῦντες ὀρούμενοι τὴν λείαν αὐτῶν πρὸς σπαραγμὸν, διασκορπίζουσι τὰ ποιμνία καὶ ποιμένας, οἵτινες ἔντρομοι καὶ περίφοβοι ζητοῦσι νὰ σωθῶσι καὶ διὰ κραυγῶν καὶ ἤχων βροντωδῶν προσ-

---

(1) Λυκοῦργος.

παθούσι νὰ λυτρώσωσι τὰ ἑαυτῶν ποίμνια· Οὕτω
καὶ οἱ ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ μαχόμενοι Ἕλληνες
ἀπώθουσι καὶ καταδιώκουσιν ἐκ τῶν χαρακωμάτων
τούς ἐν ἄρμασι καὶ ἐν ἵπποις κἀτ' αὐτῶν προσερχο-
μένους πολεμίους, οἵτινες ἀπέρχονται τῇ 6 Ὀκτω-
βρίου 1825 κατησχυμένοι ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης,
τὸ ὁποῖον ἐγκατέλειψαν πλήρες 18 χιλιάδων πτω-
μάτων πρὸς βορὰν τῶν κυνῶν καὶ τῶν ὀρνέων, « Ἄλλ-
» οὗτοι ἐν ἄρμασι καὶ ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνό-
» ματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν ἐπικαλεσόμεθα. Οὗτοι
» συνεποτίσθησαν καὶ ἔπεσον, ἡμεῖς δὲ ἀνέστημεν
» καὶ ἀνωρθώθημεν (1). » Ἰδοῦ, ἔληξε καὶ ἡ δευτέρα
τοῦ περικλεοῦς τούτου ἐρείσματος πολιορκία, ἧς τὰ
ἀποτελέσματα ἦσαν ἡ ἐνθάρρυνσις καὶ ἐγκαρδίωσις
τοῦ φιλελληνικοῦ πνεύματος ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ὁ θαυ-
μασμὸς τῶν Ἑλληνικῶν ἀνδραγαθιῶν, καὶ ἡ ἀπό-
φασις σχεδὸν τῆς θεοσδότου ἐλευθερίας. Ἦδη δὲ
προβαίνει ὁ λόγος εἰς τὴν τρίτην πολιορκίαν, μεθ' ἧς
συνέχεται καὶ ἡ περιφανῆς ἔξοδος, ἐν ἧ καὶ περισ-
σότερον θέλομεν ἐνδιατρίψει.

Μετὰ ἐννέα μηνῶν διάστημα αἴφνης καὶ παρ' ἐλ-
πίδα ἐκστρατεύει κατ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου περικλεοῦς
ἐρείσματος ὁ τρομερὸς κραταῖος πανοῦργος καὶ ἀ-
ληθῆς Εὐρωπαῖος κατὰ τὴν τακτικὴν στρατάρχης

---

(1) Ψαλμ. ιθ'. 8.

Ἰβρὰχὴμ· Οὗτος πολιορκεῖ τὸ Μεσολόγγιον διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης στενώτατα τῇ 22 Δεκεμβρίου 1826. Ἰδὼν δὲ τὸ φρουρίδιον τοῦτο καὶ περιφρονῶν πρόπον τινά, εἶπεν ὑπερηφάνως πρὸς τὸν Κιουταγῆν « ἢ τὸ » ἐκπορθεῖς ἐντὸς ἐνὸς μηνός, ἢ τὸ ἐκπορθῶ ἐντὸς » 10 ἡμερῶν. » καὶ ἅμα λαβὼν αὐτὸς τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ, τοῦ πεπειραμένου τῆς φωλεᾶς ταύτης Κιουταγῆ ἀρνηθέντος, προσβάλλει αὐτὸ πάντοθεν καὶ κατὰ κράτος, πλὴν ἐνίκηθη, ἐξεδιώχθη παρὰ τῶν ἐδῶ κειμένων ἡρώων, οἵτινες, καὶ τοι ἄ. πηυδηκότες καὶ κουρασμένοι ἀπὸ 9 μηνῶν ἐργασίας καὶ μάχας, καὶ τοι ἔχοντες ἤδη φρούριον καὶ ἐπάλλξεις κατερρίμωμένα καὶ σχεδὸν ἐπιπεδωμένα, ἀντέχουσι, νικῶσι, τρέπουσιν εἰς φυγὴν τὸν ὑποσχεθέντα τὴν ἐκπόρθησις ἐντὸς 10 ἡμερῶν καὶ μὴ δυνηθέντα μὴδὲ μετὰ ἓνα καὶ ἥμισυ μῆνα. Κυριώτατος ὅμως καὶ θανατηφόρος ἐχθρὸς τῶν ἡρώων τοῦτων ἦσαν ἡ σιτοδεία, ὁ στενὸς τῆς θαλάσσης ἀποκλεισμός, καὶ ἡ ἐπάνοδος τῶν τέκνων αὐτῶν.

Ὁ τρομερὸς ἐκεῖνος Ἰβρὰχὴμ πληγωθεὶς οὕτω διέταξεν αὐστηρῶς τὴν 6 Φεβρουαρίου τὸν κατὰ τῆς πόλεως φρικαλέον ἐκεῖνον βομβαρδισμόν. Χιλιάδες λοιπὸν βροντοφθόρων κεραυνῶν ἐξεσφενδονίζοντο κατὰ τῆς πόλεως καθ' ἐκάστην ἡμέραν. ὦ πόσοι δὲν εὔρισκον τότε τὸν μαῦρον θάνατον ἐν ταῖς ἐςίασι καὶ καλύβαις αὐτῶν! ὦ πόσοι γυναῖκες μὲ τὰ βρέ-

φη εἰς τὰς ἀγκάλας δὲν ἐγένοντο βορὰ τῶν ἀνελπίστων ἐκείνων κεραυνῶν! Ὡ πόσα ἀγνά καὶ ἀθῶα βρέφη δὲν ἀπῆρχοντο εἰς τὸν ἄδην, ὅπως ὡς ἀγγελοι καθοδηγήσωσιν ὕστερον τοὺς ἐλευσομένους αὐτῶν γονεῖς! Πόσοι μαχηταὶ δὲν ἔπιπτον! θνήσκοντες δὲ ἔλεγον· « λυπούμεθα ὅχι ὅτι ἀποθνήσκωμεν, ἀλλὰ, διότι πίπτομεν αἰφνηδῶς καὶ ἀνεκδίκητοι· τὸν θάνατον ὅμως οὐδόλως φοβούμεθα, διότι λαβόντες τὰ ὄπλα ἐλάδομεν καὶ αὐτὸν τὴν ἐκφορὰν καὶ κηδεῖαν ἡμῶν προητοιμάσαμεν, τὴν νεκρικὴν ἀκολουθείαν ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς ἀνεγνώσαμεν, τὰ πένθημα φορέματα καὶ τὰ νεκρικὰ σάβανα μας ἠγεράσαμεν, τὴν διαθήκην μας μ' αἷμα ὑπεγράψαμεν, καὶ τὸ κατὰ τῶν Τούρκων μῖσος ὡς κληρονομίαν ἀφήσαμεν. » ταῦτα λέγοντες ἐξέπνεον. Οἱ περιεστάμενοι ἀδελφοὶ αὐτῶν ἐκδίκησιν ζητοῦντες, καὶ λησμονοῦντες, ὅτι ὑπάρχουν εἰς τὴν ζῶην, ἐπέτων, ὡς αἰετοὶ, ὑπεράνω τῶν πτωμάτων κατὰ τῶν νυκτερινῶν τῶν Ἀράβων προσβολῶν τοῦ τείχους, κατὰ τοῦ ἀπειραρίθμου ἐκείνου σμήνους, τὸ ὁποῖον ἅμα τῷ βομβαρδισμῷ τρεῖς ἐποιήσατο γενικὰς ἐφόδους, πλὴν καὶ τὰς τρεῖς ἀντέκρουσαν γενναίως οἱ ἀτρόμητοι Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες· τρεῖς ἔπιπτον ἐπὶ τῶν ἡρώων σωματῶν οἱ διάπυροι ἐκείνοι μύδροι, αἱ θανατηφόροι σφαῖραι, καὶ τρεῖς ἠχοῦσαι ἐπανάκαμπτον καὶ ἐφόνεον τοὺς

βάλλοντας ἐχθρούς, καθὼς καὶ ὁ ὑπὸ τῶν ἑταίρων τοῦ Κάδμου βαλλόμενος καὶ κτυπούμενος ἄγρυπνος καὶ ἀκοίμητος τοῦ μαντείου (Δελφῶν) φύλαξ δράκων. Ἐπὶ μίαν ἡμέραν ἐφόνευον καὶ ἔσφαζον τὴν ἑπτακέφαλον ἐκείνην Ὑδραν, πλὴν δυστυχῶς, ἀποκοπτομένης τῆς μιᾶς κεφαλῆς, δύο ἀνεφύοντο νέαι, καὶ ὄμως, ἡ Ὑδρα ἐκείνη ἐξεδιώχθη πρὸς τὸ ἱερὸν αὐτῆς δάσος τὸ σπήλαιον, πρὸς ἀνακούφισιν καὶ παρηγορίαν αὐτῆς, πλὴν καὶ ἐκεῖθεν ἐξεδιώχθη ὑπὸ τῶν νέων Ἡρακλέων λαφυραγωγησάντων τὸ πλεῖστον τῆς τροφῆς.

Ἄλλ' ἐν τούτοις τὸ Αἰτωλικὸν βιασθὲν ὑπὸ τῆς πείνης παραδίδεται τὸ Βασιλάδι καὶ ὁ Ντολμας ἠρωτικῶς ἀντιστάντα ἀλληλοδιαδόχως πίπτουσι· τὸ δ' ἔνδοξον τοῦτο Μεσολόγγιον οὐδεμίαν εἶδησιν πλέον λαμβάνον ἂν ὑπάρχωσιν ἄλλοῦ ζῶντες Ἕλληνες περικλείεται πανταχόθεν, πολιορκεῖται στενωτάτα καὶ ἀντέχει ἠρωτικῶς· οἱ δὲ μακρόθεν τούτου Ἕλληνες μὴ δυνάμενοι νὰ παράσχωσιν αὐτῷ τὴν δέουσαν βοήθειαν ἠύχοντο πρὸς τὸν ὕψιστον νὰ λυτρώσῃ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν ἐκ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, ἀνεπεμπον εὐχὰς καὶ δεήσεις νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ φανεροῦ ὀλέθρου καὶ ἀπωλείας. Ἐνῶ δὲ κατὰ τὸ διάστημα τῆς ὀδυνηρᾶς ταύτης πολιορκίας τὰ πάντα ἐσεῖοντο, ἡ ἡμέρα νῦξ ἐγένετο, αἱ οἰκίαι ἕνεκα τῶν χαλαζηδὸν ριπτομένων βομβῶν εἰς τὸν ἀέρα ἀνετι-

νάσσοντο. Ἐνῷ σκέπασμα εἶχον τὸν οὐρανὸν καὶ σφῶ-
μα τὴν γῆν, καὶ ἄλλοι ἔκειντο χαμαὶ πληγωμένοι,
στερούμενοι ὕδατος καὶ τροφῆς, πάσης ἰατρικῆς καὶ
οἰκιακῆς θεραπείας. ἐνῷ ὅλοι σχεδὸν οἱ δρόμοι ἦσαν
ἔστρωμένοι μὲ ἀνθρώπινα πτώματα καὶ ψυχρὰ λεί-
ψανα, ἐνῷ αἱ ἐκκλησίαι ἦσαν πλήρεις ἐρχομένων καὶ
ἀπερχομένων προσκυνητῶν, ἐνῷ εἶχον τελειώσει καὶ
αἱ τελευταῖαι τῶν ἡρώων τροφαὶ, ἥτοι ζῶα, ἡμίονοι,
γάται, ποντικοὶ, δέρματα ζώων, χόρτα καὶ τὰ ξηρὰ
ἀκόμη τῆς θαλάσσης φύκια, ἐνῷ ὅπου καὶ ἂν ἐδάδι-
ζον ἐπάτων ἐπὶ αἵματος καὶ πτωμάτων γονέων, ἀ-
δελφῶν, γυναικῶν καὶ τέκνων· ἐνῷ τέλος ἀπώλεσαν
καὶ τὴν τελευταίαν τῆς σωτηρίας ἐλπίδα, καὶ οὐδὲν
ἄλλο ἔμενον εἰς αὐτοὺς, εἰμὴ ὁ μαῦρος θάνατος, ὅστις
διέτρεχε μαινόμενος τὰς ἐπαλλξεις τοῦ φρουρίου· ἐνῷ
ταῦτα πάντα διεδραματίζοντο, μόνον οἱ γενναῖοι πο-
λεμισταὶ αἱ νέαι ἡρωίδες καὶ σπαρτιάτιδες γυναῖκες
καὶ τὰ ἐπιζῶντα τέχνα δὲν ἐπτοοῦντο, περιεφρόνου
τὴν ζῶην, ἐχλεύαζον καὶ περιέπαιζον τοὺς ἐχθροὺς,
περιεφρόνου τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, καὶ ἐπολέμου
ἐν ὀνόματι Κυρίου, τὸν ἐν ἄρμασι καὶ ἵπποις, κατ'
αὐτῶν προσερχόμενον ἀγέρωχον μέγλαυχον καὶ ὑ-
περήφανον νέον Γολιάθ.

Πλὴν, ὡς σεβαστὴ ὁμήγουρις, ὅ,τι δὲν κατώρθωσεν
εἰς αὐτοὺς ἢ πείνα, αἱ βόμβαι, οἱ ἐχθροὶ, τὰ στοιχεῖα
τῆς φύσεως, κατώρθωσεν ἡ γοερὰ καὶ τρομώδης φω-

νῆ τῶν φιλάτων αὐτοῖς τέκνων, φωνὴ ἠχοῦσα καὶ
φελλίζουσα ὡς ἐξῆς « ὦ γονεῖς σκληροὶ καὶ ἀπάν-
» θρωποὶ, ὦ σκληροκάρδιοι, ὦ τεκνοκτόνοι, διατί νὰ
» μᾶς ἀφήσητε χωρὶς γονέων; διατί χωρὶς πατρίδος;
» διατί ἐν αἰχμαλωσίᾳ; διατί νὰ μᾶς δώσητε τὸ ζῆν;
» διατί νὰ μᾶς ἀναθρέψητε; διατί ἀσθενοῦντα νὰ μᾶς
» περιποιηθῆτε, νὰ μᾶς ἰατρεύσητε; διατί ἤδη μᾶς
» περιφρονεῖτε τόσο; ὦ γλυκερὰ πρόσωπα! ὦ χει-
» ρες πατρικαὶ καὶ μητρικαὶ! ὦ ἀγκάλαι, αἵτινες
» μᾶς ἀνέθρεψαν! σήμερον θὰ στερηθῶμεν ὅλων τού-
» των; θὰ γίνωμεν θῦμα τῶν σαρκοφάγων ὀρνέων,
» καὶ τοῦ αἰμοχαροῦς τυράννου; Ἐν ὀνόματι τοῦ
» Θεοῦ, ἐν ὀνόματι τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως καὶ πα-
» τρίδος ὑπὲρ ᾧ ἀποθνήσκετε τόσο γενναίως, ἢ
» σώσατέ μας, ἢ σφάξατέ μας σεῖς οἱ ἴδιοι ἀποκό-
» πταντες τὸν τρυφερόν ἡμῶν τράχηλον. » Καὶ ἰδοὺ
οἱ ἥρωες καὶ ἡρωίδες συγκινοῦνται, πληγώνονται
ἀπὸ τὰς τοιαύτας τῶν τέκνων αὐτῶν τρομώδεις φωνάς.
Συνέλαβον λοιπὸν τὴν ἰδέαν τῆς ἀπολυτρώσεως τῶν
ἀθῶων αὐτῶν τέκνων, καὶ πέμπουσιν ἐπιστολὴν πρὸς
τοὺς ἄλλους αὐτῶν ἀδελφοὺς, ὅπως αὐτοὶ καταλα-
βόντες στενά τινα καὶ κορυφὰς τῶν λόφων τοῦ Ἄρα-
κύνθου τοὺς ἀναμένωσιν ἐκεῖ, καὶ ἐκεῖθεν διευθυνθῶσιν
εἰς ἀσφαλῆ μέρη νὰ συμπροσευχηθῶσι κατὰ τὴν ἀγίαν
καὶ μεγάλην ἑβδομάδα τῶν παθῶν τοῦ Σωτῆρος, καὶ
συνεορτάσωσι τὸ Χριστὸς Ἄνεστη . . . . νὰ θύσω-

σι τὸν ἀμνὸν ἐκεῖνον τοῦ πάσχα τῆς Αἰγυπτιακῆς ἐξόδου, τοῦ Μεσολογγίου λέγω. Καὶ ὡς ἡμέρα ἐξόδου ὀρίζεται ἡ 10 πρὸς τὴν 11 Ἀπριλίου τοῦ 1826, ἡμέρα, καθ' ἣν ὁ Μεσίας εἰσῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ τὰ πλήθη τῶν εὐσεβῶν ὑπεδέχοντο αὐτὸν με βῆα φοινίκων εἰς τὰς χεῖρας, με κλάδους δένδρων ἀναφωνοῦντα καὶ κράζοντα « ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις » εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. » Πλὴν, δυστυχῶς, ἡ ταχθεῖσα τῆς ἐξόδου ἡμέρα ἐγένετο γνωστὴ εἰς τοὺς πολυορκητάς, οἵτινες κατέλαβον τὰς θέσεις ἐκεῖνας ἐνεδρευόντες τὴν λίαν· οἱ δὲ μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου διατελοῦντες ἀδελφοί, καὶ οἱ ἐντὸς αὐτοῦ οὐδεμίαν εἶδρην καὶ γνῶσιν τῆς προδοσίας τοῦ μυστικοῦ τούτου εἶχον, ἀπεφάσισαν δὲ 2 χιλ. περίπου τὸν ἀριθμὸν μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν χρεῶν νὰ ἐξέλθωσι, νὰ σωθῶσιν ἢ πέσωσι, διασχίζοντες τὰς πυκνάς τῶν πολεμίων φάλαγγας. Οἱ δ' ἀσθενεῖς, καὶ πληγωμένοι, γέροντες καὶ πολλοὶ τῶν λίαν τολμητιῶν νέων συνέλαβον τὴν τολμηρὰν ἰδέαν νὰ μὴ ἐγκαταλείψωσι τὴν φίλην αὐτοῖς πόλιν, ἀλλὰ νὰ μείνωσιν ἐκδικούμενοι τὸ κατὰ τὴν ἐξοδὸν χυθησόμενον αἷμα, νὰ χαθῶσιν ὑπὸ τὰ τελευταῖα ἐρείπια, νὰ σκεπασθῶσι μετὰ τὸ βαρὺ τοῦ τάφου χῶμα τῆς πατρῴας γῆς· ὡ ποῖος θρῆνος, ποῖος κοπετὸς δὲν ἐγένετο τότε! ὅποια καταनुκτικὰ καὶ εὐχαί, ποῖα λιβανωτὰ καὶ θυμιάματα δὲν ἔβαλ-

σάμωσαν τότε τὴν ἀτμοσφαῖραν! οἱ μὲν μένοντες
καὶ ἀποχαιρετῶντες διὰ τελευταίαν φορὰν τοὺς ἐξερ-
χομένους ἔλεγον « ἀπέλθετε τέκνα ἡρώων, ζήτε καὶ
» εὐτυχεῖτε, ἀπαγγείλατε τῇ φίλῃ Ἑλλάδι, ὅτι ἐν-
» ταῦθα κεῖνται ὅσα ἱερά· ἐξέλθετε, σώζεσθε καὶ
» ἐνθυμείσθε σωθέντες, ὅτι εἴχετε γονεῖς καὶ συγ-
» γενεῖς, οὔτινες κεῖνται ἐν Μισσολογίῳ. » Οἱ δ'
ἐξερχόμενοι μετὰ λύπης καὶ πικρῶν εἰς τοὺς ὀφθαλ-
μοὺς δακρῶν ἀποχωριζόμενοι διαπαντὸς τῶν γερόν-
των αὐτῶν γονέων καὶ τῆς φίλης πατρίδος, ἔλεγον
μετὰ γοερᾶς φωνῆς. « ὦ γονεῖς, ὦ ἱερά τῶν πατέρων
» καὶ συγγενῶν ὅσα! ὦ πατρίς γλυκὺ ὄνομα, καὶ διὰ
» τελευταίαν φορὰν ἀπαγγέλλομέν σοι τὸ χαῖρε!
» ἄκοντες σὲ ἐγκαταλείπομεν· καὶ ἂν διὰ τοῦ θανάτου
» ἡμῶν σωθῆς, ἐλευθερωθῆς, αὐτονομηθῆς, σύλλεξον,
» ὦ πατρίς, τὰ πολυώδυνα ὅσα ἡμῶν, συνάθροισον
» αὐτὰ ὅπου καὶ ἂν ὦσιν ἐρριμένα, πεταμένα, γυ-
» μνά κρέατος καὶ ζωῆς, καὶ κατάθεσον αὐτὰ ὅπου
» σὺ κρίνεις καλὸν, διότι καὶ ταῦτα ἄψυχα ὄντα δύ-
» νανται νὰ σ' ὠφελήσωσι. » Ἡ δὲ πατρίς εὐγνω-
μονοῦσα καὶ τὰς παραγγελίας τῶν ἡρώων ἀκριβῶς
ἐκπληροῦσα συνέλεξε ταῦτα καὶ κατέθηκεν εἰς τὸ
πολυάνδριον τοῦτο μνημεῖον ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ
ὀπίου ἐνεφύτευσε καὶ τὸν νεαρὸν τοῦτον φοίνικα, ἵνα
διασαλπίζῃ τὰς ἡρωϊκὰς αὐτῶν πράξεις, ὧν τὰ ὀνό-
ματα αὐξάνονται καὶ ἀνανεοῦνται ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ὡς

οὗτος ὁ φοίνιξ αὐξάνει καὶ ἀναθάλλει, « δίκαιος, ὡς
» ὁ φοίνιξ ἀνθήσει καὶ ὡσεὶ κέδρος ἢ ἐν τῷ λιθάνῳ
» πληθυνθήσεται. » Ὅλων δὲ τῶν τοιούτων συγκι-
νητικῶν ἀποχαιρετισμῶν καὶ παραγγελιῶν οὐδεὶς
ἄλλος μάρτυς ἦτο, εἰμὴ τὸ ἀκοίμητον τοῦ ὑψίστου
ὄμμα.

Μετὰ δὲ τοὺς τοιούτους πρὸς ἀλλήλους ἀποχαιρε-
τισμούς, ἐνῶ τὰ πάντα ἐκάθευδον, ἐκοιμῶντο, καὶ ἡ-
ρέμουν, δύο μόνον φύλλα ἀγρυπνοῦσι, σείονται ἀντι-
θέως, τὸ τῶν ἀγρίων κυνηγῶν Ἰνδῶν, καὶ τὸ τῶν
πολυορκουμένων λεόντων, τὸ τῶν Ἀράβων Τούρκων
Ἀλβανῶν, καὶ τὸ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ μὲν πρῶτοι ὀ-
πλισθέντες μετὰ πάσης δυνάμεως ἐντρομοὶ καὶ περί-
φοβοι ἀνέμενον γρηγοροῦντες τὴν λείαν, τὴν ἄγραν,
τὴν βοράν. Οἱ δ' ἀκοίσιαντες τὰς τρομακτικὰς αὐτῶν
ὀπλὰς καὶ ἐν τῷ μέσῳ θέσαντες ἀσθενεῖς καὶ πλη-
γωμένους γυναῖκας καὶ τέκνα ἐξέρχονται κατὰ τὴν
θῆν. ὦραν, τῆς φορικαλέας ἐκείνης νυκτὸς, ἐπαπει-
λοῦντες παντελεῖ ὄλεθρον καὶ καταστροφὴν κατὰ
παντὸς, ὅστις ἤθελεν ἀντιταχθῆ πρὸς αὐτούς. Πλὴν
φεῦ! Ἐνῶ τὴν γέφυραν διήρχοντο, θραύεται αὕτη
καὶ συντρίβεται, ἔνεκα τοῦ πολλοῦ βάρους, καὶ πολ-
λοὶ ἐξ αὐτῶν πίπτουσιν. ὦ πόσοι τότε δὲν συνετρί-
βησαν! ὦ πόσοι τότε δὲν ἔπεσαν νεκροὶ καὶ ἄφωνοι
ἐν τῷ λάκκῳ! ὦ ποῖαι τότε φωναὶ γοεραὶ, φωναὶ
ἀπακίσιοι καὶ φορικαλαί, φωναὶ κοπετῶν καὶ θοήνων!

ὅποιοι στεναγμοὶ δὲν ἐξήρχοντο ἐκ βάθους τῆς καρδίας αὐτῶν! ὦ ποῖαι παρακλήσεις καὶ ἐκτάσεις χειρῶν ζητοῦσαι βοήθειαν δὲν ὑπῆρξαν; πλὴν οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ παράσχη αὐτοῖς τὴν παραμικρὰν βοήθειαν, ἀλλ' ἔμενον κείμενοι μέχρι τῆς ῥοδοδακτύλου ἡοῦς, καθ' ἣν φθάσαντες οἱ ἀπηνεῖς καὶ ἀσπλαγχοὶ τύραννοι ἐπέφερον εἰς αὐτοὺς τρομακτικὰς κακώσεις, ἐκρεοῦργησαν, ἔσφασαν, ἀπεκεφάλισαν, ἐγκύους γυναῖκας ἐσπάραξαν, σεμνὰς παρθένους ἐδίωξαν, τέκνα ἐκ τῆς μητρικῆς ἀγκάλῃς διεμέλισαν. Πλὴν, ἀδελφοί μου, τίς δύναται νὰ περιγράψῃ τὰς τραγικὰς ἐκείνας σκηνὰς, τὰς διαδραματισθείσας κατὰ ταύτην τὴν περίστασιν καὶ κοσμοδόχτον τοῦ Μεσολογγίου ἐξοδον; δὲν εὐρίσκω λέξεις ἀποχρῶσας νὰ παριστήσω τ' ἀνυπόφορα δεινὰ τὰ ὅποια ὑπέφερον οἱ ἐνταῦθα κείμενοι καὶ πολλοὶ τῶν ἐπιζώντων ἀδελφῶν ἡμῶν, ἐν μόνον δύναμαι νὰ εἶπω τὴν θρηνώδη τοῦ Προφήτου φωνήν « Φωνὴ ἐν Μεσολογγίῳ ἠκούσθη θρηῆνος » κλαυθμὸς καὶ ὄδυρμὸς πολὺς Ῥαχὴλ κλαίουσα τὰ » τέκνα αὐτῆς. »

Οἱ μὲν μείναντες ἐκ τοιούτων καὶ τηλικαύτων δεινῶν πάσας τὰς δυσκολίας ὑπερβάντες, τὰς ἐχθρικὰς ἐπάλλξεις ὑπερπηδήσαντες, καὶ τὰς πυκνὰς τῶν πολεμίων φάλαγγας ξιφῆρεις διασχίσαντες ἐξῆλθον ἀνταλλάττοντες ἕκαστος τὸν θάνατον καὶ μόλις ὀλίγοι διεσώθησαν διὰ νὰ ἐκδικήσωσι τοὺς πεσόντας, διὰ νὰ ἐνταφιά-

σωσιν αὐτοὺς καὶ εἰς ἡμᾶς διηγηθῶσιν τ' ἀνδραγαθήματα, καὶ ἡρωϊκὰ αὐτῶν κατορθώματα. Ὅϊ δ' ἐναπολειφθέντες καὶ ἐκουσίᾳ ἐν τῇ ἱστορικῇ ταύτῃ πόλει μείναντες, καθὼς καὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐπέσρεψαν ἐκ τῆς γεφύρας ἅμα ἀκούσαντες τὴν τρομώδη ἐκείνην φωνήν « ὀπίσω ὀπίσω » καταφεύγουσιν εἰς τὸν ἱερόν τοῦ ἀγίου Σπυρίδωνος ναόν, καὶ ἀφοῦ διὰ τελευταίαν φορὰν ἐψαλλον τὸν τῆς θείας εὐχαριστίας ὕμνον « Τοῦ δείπνου σου τοῦ » μυστικοῦ, σήμερόν υἱὲ Θεοῦ, κοινωνὸν ἡμᾶς παρά » λαβε· οὐ μὴ γὰρ τοῖς ἐχθροῖς σου τὸ μυστήριον » εἴπωμεν· οὐ φίλημά σοι δώσωμεν καθάπερ ὁ Ἰού » δας, ἀλλ' ὡς ὁ ληστής ὁμολογοῦμέν σοι, Μνή » σθητι ἡμῶν Κύριε ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ » βασιλείᾳ Σου ἐκοιμήθησαν τῶν ἀχράντων μυστηρίων, καὶ ἐκεῖθεν ἐξερχόμενοι μεταβαίνουσιν εἰς τὴν πυρίτιδα μετὰ τοῦ ἐνθέρμου πατριώτου, μετὰ τοῦ ἀοιδήμου καὶ ἀειμνήστου Ἱεράρχου Ἰωσήφ, ὅστις διὰ μὲν τῆς ἀγίας αὐτοῦ δεξιᾶς εὐλογεῖ τὸ ἀγαπητὸν αὐτῷ ποίμνιον, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατῶν τὸν σκληρὸν καὶ μαῦρον θάνατον « Μνήσθητι ἡμῶν Κύριε, λέγει, καὶ ἀμέσως βυθίζει ἀναμμένον τινα δαυλὸν εἰς τὴν πυρίτιδα, καὶ τότε ἀνεπεταννύονται πάντες εἰς τὸν ἀέρα, οἱ θόλοι τοῦ οὐρανοῦ ἀνοίγονται καὶ συνάμα ἀνέρχονται οἱ μάρτυρες οὗτοι τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευθερίας εἰς τὰς σκηνάς τῆς οὐρανόθεν καὶ ἀλήκτου μακαριότητος. Ὁ δ' ἐχθρὸς εὐρών

ἀνοικτὰς καὶ κενὰς φρουρῶν τὰς πύλας εἰσέρχεται
καὶ οὐδὲν ἄλλο εὐρίσκει, εἰμὴ στρώματα πτωμάτων.
"Ὡ ποίων ἀνδρῶν, ποίων ἡρώων ἐστερήθημεν! Τίς
δύναται νὰ παραστήσῃ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν εὐσέβειαν
καὶ πίστιν αὐτῶν, τὴν εἰλικρινῆ καὶ ἄδολον αὐτῶ
αὐταπάρησιν, καὶ ὀλοσχερῆ ἀφωσίωσιν εἰς τὴν πα-
τρίδα, τὸν διάπυρον πατριωτισμὸν, καὶ τὸν ὑψηλόφρο-
να αὐτῶν ἡρωϊσμὸν; ἐδῶ σιγησάτω πᾶσα γλῶσσα
ῥητορικῆ, διότι πᾶς Ἕλλην καὶ φιλέλλην εἶναι καὶ
ὑπόθεσις δράματος, πᾶσα σπιθαμὴ γῆς, καὶ τρόπαιον
δόξης, πᾶσα στιγμή καὶ μνημόσυγον ἱστορικῆς ἀθα-
νασίας.

Ἄλλὰ τί, ὦ εὐσεβὴς ὀμήγουρις, ἐγέννησεν ὁ ἡρωϊ-
κὸς αὐτῶν θάνατος; τί ἡ ἡρωϊκὴ τῆς πόλεως ταύτης
ἀντίστασις καὶ κατὰ τὰς τρεῖς πολιορκίας; τί αἱ ἡ-
ρωϊκαὶ μάχαι τῆς Κλεισόβης καὶ Βασιλάδι, καὶ αἱ ἀλ-
λαχοῦ τῆς Ἑλλάδος; τί, ἡ ἐν Ναυαρίνῳ, λέγω ναυμα-
χία (20 Ὀβρίου 1827), παρήγαγον τὸ ἀειθαλὲς τῆς ἐ-
λευθερίας δένδρον, τὴν πολιτικὴν ἡμῶν ζωὴν καὶ ἀνε-
ξαρτησίαν, καὶ τὴν ἐν πάσῃ ἐλευθερίᾳ λατρείαν πρὸς τὸν
Θεὸν τῶν πατέρων ἡμῶν· ὦ τί βλέπω! τί ἀκούω ἐδῶ
ὅπου ἴσταμαι! βλέπω τέσσαρας χοροὺς, ὁ εἷς συνίστα-
ται ἐξ Ἑλλήνων, ὁ ἕτερος ἐκ Φιλελλήνων, οὗ προε-
ξάρχει ὁ ἦρωὺς Βεΐρων, ὁ ἄλλος ἐκ γυναικῶν, καὶ ὁ
τέταρτος ἐκ νηπίων· ὅλους δὲ τούτους τοὺς βλέπω ἐ-
στεμμένους μὲ τοὺς ἀμαραντίνους σφάγους τῆς αἰω-

νίου μνήμης καὶ ἱστορικῆς ἀθανασίας· πάντες δ' οὗτοι ὁμοθυμαδὸν ἀπὸ τῶν οὐρανίων σκηνωμάτων ἐντέλλονται, παραγγέλλουσι καὶ δίδουσι ἡμῖν τὰς ἐφεξῆς σωτηρίους παραινέσεις καὶ συμβουλὰς. « Παύ-
» σατε πλέον δεικνύοντες τοσαύτην ψυχρότητα καὶ
» ἀδιαφορίαν περὶ τὴν ἱερὰν ἡμῶν θρησκείαν, ἣτις
» οὐ μόνον ὑπόσχεται ἡμῖν οὐρανίους ἀνταμοιβὰς,
» ἀλλὰ καὶ μεγάλας ὠφελείας προσκαίρως παρέσχεν
» ἡμῖν· ἡ θρησκεία διεφύλαξε σῶα καὶ ἀκέραια τὰ
» ἦθη τοῦ πολυπαθοῦς ἡμῶν ἔθνους καθ' ὅλον τὸ
» διάστημα τῆς μακροαίωνος δουλείας· ἡ θρησκεία
» διετήρησε τὴν αἰμύνηστον τῆς ἀρχαιότητος γλῶσ-
» σαν· ἡ θρησκεία ἔκαμεν ἡμᾶς ν' ἀναγνωρίσωμεν
» τὰ καταπατούμενα ἱερὰ ἡμῶν δικαιώματα, καὶ
» πρὸς ἀνάκτησιν αὐτῶν ν' ἀναλάβωμεν τὸν ἄνισον
» τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα· παύσατε τῆς πρὸς ἀλλή-
» λους δυσπιστίας, ἀποσκορακίσατε ἐκ τοῦ μέσου
» ἡμῶν τὸν ἐγωϊσμόν, τὴν φιλαυτίαν, τὴν φιλαρχίαν,
» τὴν φιλιπρωτείαν, τὴν ἰδιωτέλειαν, τὰς διαιρέσεις
» καὶ διχονοίας, τὸν φθόνον καὶ τὴν ζηλοτυπίαν,
» τὴν λαοφθόρον καὶ ἔθνοφθόρον πολυτέλειαν· παύ-
» σατε τῆς πολιτικομανίας, καὶ εἰς ὃ ἕκαστος ἐκλή-
» θη ἐκεῖ καὶ μενέτω. « Μὴ πάντες προφῆται, μὴ
» πάντες ἀπόστολοι, μὴ πάντες διδάσκαλοι. . . . »
» διότι ταῦτα τραυματίζουν τοῦ ἔθνους τὴν οὐσίαν,
» διαταράττουσι τὸν ὄργανισμόν αὐτοῦ, καὶ μὴ θε-

» ραπευθέντα ἐπαπειλοῦσι θάνατον ψυχικὸν καὶ πο-
» λιτικόν. Πρὸς τούτοις δὲ δεικνύετε πάντοτε ἔντε-
» λῆ εὐπίθειαν, ὑποταγὴν καὶ σέβας ἀπεριόριστον
» εἰς τοὺς νόμους τῆς θρησκείας καὶ τῆς συνταγμα-
» τικῆς πολιτείας, διότι διὰ τῶν δύο τούτων πτε-
» ρύγων θέλετε ποδηγετήσῃ τὴν πατρίδα εἰς τὴν
» ἀρχαίαν αὐτῆς εὐκλειαν καὶ δόξαν, θ' ἀνεγείρητε
» καὶ ἀνυψώσητε τὸ ἀγλαὸν καὶ λαμπρὸν οἰκοδόμη-
» μα, οὗ τὰ θέμεθλα καὶ τὰς βάσεις ἡμεῖς μόνον ἐ-
» θέσαμεν. « Πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου
» καὶ τῶν αὐλαιῶν σου, πῆξον, μὴ φείσῃ, μάκρυνον
» τὰ σχοινίσματά σου, καὶ τοὺς πασσάλους σου κα-
» τίσχυσον· ἔτι εἰς τὰ δεξιὰ καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ ἐκ-
» πέτασον· καὶ τὸ σπέρμα σου ἔθνη κληρονομήσει
» καὶ πόλεις ἡρμηώμενας κατοικήσεις (1). »

Ἡμεῖς δὲ, ὦ ἀδελφοί, τὰς θρησκευτικὰς καὶ πα-
τριωτικὰς ταύτας συμβουλὰς εἰς τὰς πλάκας τῶν
καρδιῶν ἡμῶν ἐγγαράξαντες, ἅς προσπαθήσωμεν νὰ
γίνωμεν ἄξιοι μιμηταὶ τῶν ἐνταῦθα κειμένων, καὶ
ἅς παύσωμεν ἀπὸ παντὸς πένθους ὄδυρμου, καὶ
πάσης περι αὐτῶν λυπηρᾶς ἀναμνήσεις, διότι οὗτοι
δικαίως καὶ νομίμως ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀ-
γῶνα τὸν καλὸν ἀγωνισάμενοι δὲν ἀπέθανον, ἀλλὰ

---

(1) Ἡσαΐας ΝΔ. 2—4,

ζῶσιν ἐν Κυρίῳ. « Δίκαιοι εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσι καὶ » ἐν Κυρίῳ ὁ μισθὸς αὐτῶν. » Ἄς ἀνέλθωμεν ἐκ τοῦ βυθοῦ τοῦ ἀχανοῦς καὶ κυματιζομένου πελάγους τῶν οἰκτρῶν ἰδεῶν καὶ θλιβερῶν περὶ αὐτῶν αἰσθημάτων, διότι οὗτοι δὲν εἶναι νεκροί, ἀλλ' ὅπου ὑπάρχουσιν Ἕλληνες, καὶ ἐνόσω πνέουσι τὴν ζωογόνον τῆς ἐλευθερίας αὔραν θέλουσιν μνημονεῦει καὶ ἐξυμνεῖ τὰ ὀνόματα αὐτῶν « Ἔως τοῦ αἰῶνος τὸ μνη- » μόσουν αὐτῶν εἰς εὐλογίαν. » Ἐγὼ δὲ ὁ πρὸ δύο ἡμερῶν προσκληθεὶς ἴν' ἀναβῶ τὸ βῆμα τοῦτο κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ ἱεροῦ τούτου μνημοσύνου καὶ διηγηθῶ τ' ἀνεκδιήγητα, καὶ ἐκφράσω τ' ἀνεκφραστα ἀνδραγαθήματα τῶν ἠρωϊκῶς πεσόντων κατὰ τὰς τρεῖς πολιορκίας καὶ τὴν ἀξιωματικόν ἐξοδὸν τοῦ περικλεοῦς Μεσολογγίου παύω κατερχόμενος, διότι οὐδ' ὅλος ὁ βίος μου θέλει μ' ἐξαρκέσει πρὸς ὕμνον ἐπάξιον ἐνὸς καὶ μόνου ἐξ αὐτῶν, πολὺ δὲ περισσώτερον πάντων.

Πρὶν δ' ἀπέλθωμεν, ἀδελφοί, τῶν Ἡρώων τούτων, τῆς κλασικῆς ταύτης γῆς, ἃς ἐπιδοήσωμεν πάντες ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας τὸ αἰώνια ἢ μνήμη τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος πεσόντων Ἑλλήνων καὶ Φιλελλήνων! Αἰώνια ἢ μνήμη! Αἰώνια ἢ μνήμη!

Τέλος.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

AKAΔHMIA AΘHNΩN

AKAΔHMIA AΘHNΩN

007000041550

ΤΕΛΟΣ

